

Mats Hallenberg & Magnus Linnarsson (eds.) *Politiska rum. Kontroll, konflikt och rörelse i det förmoderna Sverige 1300–1850* (Lund: Nordic Academic Press, 2014). 261 pp.

I denne antologien har 12 historikarar tatt for seg det førmoderne svenske (og finske) samfunnet med eit nytt blikk. Redaktørane av antologien skriv i introduksjonen at det dei ulike bidraga har til felles er "at de alla handlar om politik, hur politik formar platser och hur rum og plats formar politiken". Alle artiklane har eit utgangspunkt i det som blir sett som "den rumsliga vändingen" i historiefaget, der redaktørane viser til at det særleg dei siste tjue åra har blitt stadig meir sett fokus på "rumsliga perspektiv på historien", med eit mål om å kome fram til nye og betre tolkingar av fortida (s.7f.)

I enkelte av artiklane i antologien er denne oppfatninga og teoretiske refleksjonen meir implisitt og ikkje formulert like klart som i andre bidrag. Men med den tematiske gjennomgangen i introduksjonen fungerer dette greit. Boka har ein konsis og klar introduksjon som gir ein god inngang til temaet.

Antologien er delt inn i tre delar, som ifølgje redaktørane kvar på sitt vis tar for seg ulike aspekt ved det romlege perspektivet i det førmoderne Sverige. Artiklane i antologien er jamnt fordelte under dei tre delane, med fire artiklar under kvar del. Den første delen har fått namnet "det symboliska rummet", der temaet er korleis plassar (*place*) og område vart fylt med mening og innhald. Spennet i dei fire ulike artiklane er stort, både i tid og rom. I dei tre første artiklane er det det offentlege rommet, det førmoderne byrommet, som blir studert i ulike samanhengar og i ulike periodar.

I Annika Sandéns artikkel, *Tyske Hans Skräddares osaliga död. Stadens rum och moraliska karta*, er ei mordgåte frå Vadstena i 1604 utgangspunktet for ei drøfting av korleis byrommet vart tillagt eit religiøst og moralskt innhald når det gjaldt handteringa av korleis ein skulle gravleg-

ge personar som var mistenkt for å ha begått sjølv mord. Sjølv mord var eit alvorleg lovbrøt i samtida, men Sandén viser at det også hadde ein kollektiv dimensjon ved at det utfordret den religiøse orden. Å begå sjølv mord var å trosse den religiøse orden og dermed å utsetje lokalsamfunnet for fare frå Gud. Sandén viser kor viktig det offentlege rommet spelte i denne samanhengen, i det som Sandén kallar "stadsrummets moraliska geografi". Dette er eit interessant aspekt ved den førmoderne folkelege religiøsiteteten der det romlege perspektivet som Sandén skildrar, framhevar forholdet mellom kropp, religion, lokalsamfunn og det offentlege rommet.

I Piia Einonens artikkel "*Roopet mäst börtt wordett vtbi alle huus kring om Torget*" *Stadsrummet som protesternas scen vid sekelskiftet 1600* er det også byrommet i første del av 1600-talet som er tema. Utgangspunktet er ein protest blant borgarar i Stockholm på rådhuset sommaren 1614. Einonen får godt fram korleis både rådhuset og torget, som dei fremste døma på det urbane offentlege rommet, vart tatt i bruk, for ikkje å seie tatt over, som ein politisk arena for protest og konfrontasjon i tidleg nytid. Dette er noko som korresponderer godt med liknande hendingar i Norge under siste del av den tidleg moderne perioden.

Anna Maria Forssbergs artikkel *Stadens rum. Maktmanifestationer och folklig glädje vid firandet av segern vid Narva 5 februari 1701* tar også for seg det offentlege byrommet i Stockholm, men med eit anna perspektiv. Her er fokuset på korleis myndigheitene tok i bruk byrommet for å markere den største svenske militære sigeren over russarane ved Narva i byrjinga av Den store nordiske krigen. Saluttar med 130 kanoner og ei 25 meter høg lyspyramide med 2500 lampar sentralt i byen fortel om ein voldsom romleg maktmanifestasjon. Også her er konflikten rundt bruken av det offentlege rommet tema, nærare bestemt ein kamp mellom dei geistlege og dei verdslege myndigheitene om kva som skulle stå i fokus i denne omfattande feiringa.

Den siste artikkelen i den første delen skil seg ein god del frå dei tre første. Patrik Winton tar i hans bidrag *Det kapitalrika rummet. Sverige och de tyska kreditmarknaderna 1799-1832* opp dei utfordringane som svenske myndigheiter møtte på nettopp den tyske kredittmarknaden, då dei hadde store problem med å oppretthalde betalinga av statsgjelda i 1799 og åra framover. Wintons utgangspunkt er at å studere kredittmarknadane som svenskane opererte innanfor i eit romleg perspektiv gir ei tydelegare forståing for kva for økonomiske og sosiale funksjonar som spelte inn i forhandlingane. Wintons undersøking er aktørorientert, der han tar for seg den svenske representanten si låneverksemd i ulike byar i (dagens) Tyskland rundt hundreårsskiftet. Det romlege perspektivet som han legg til grunn får fram store ulikskapar mellom kredittmarknadane i ulike tyske byar, der ikkje minst sosiale og personlege relasjonar mellom låntakar og kreditor spelte inn.

Del 2 av antologien har tittelen *Den farlige rörelsen*, som ifølgje redaktørane skal forståast som dei utfordringane og mulegheitene rørsle i rommet innebar for både øvrigheit og undersåttar. Dei fire artiklane i denne delen skil seg klarare frå kvarandre enn dei fire første, både i tid og tema. I den første artikkelen, *Med hand och mun, med bud och brev. Närvaro och auktoritet i Sverige 1300-1560*, tar Dag Retsö for seg den svenske kongen sine reiser i riket mellom 1300 og 1560. Resö viser kor viktig rolle det personlege nærveret til kongen spelte gjennom heile perioden, og at det ikkje var noko motsetning eller eit tydeleg skilje mellom eit byråkratisk og upersonleg styresett og eit personleg styre. Retsö slår fast at den kongelege legitimiteten og autoriteten i Sverige var uløyselig knytt opp til kongens personlege nærvere heilt fram til midten av 1500-talet.

Den andre artikkelen, *„Wie die büren auff ein kirchweib“ Landsknechtskulturens diffusion och reception i Sverige cirka 1489-1530* tar for seg endringa i oppfatninga av dei problematiske landsknektane – dei tyske leigesoldatane som

vart populære i fleire land i Europa i første del av 1500-talet – på ein original måte. Martin Skoog viser korleis kyrkjekunsten gjennom perioden får fram eit tydeleg skilje. I byrjinga vart dei omreisande leigesoldatane med deira særprega klesdrakt og levesett oppfatta som eit problem, som trugande for samfunnsordenen. Dette var ikkje berre eit svensk fenomen. Skoog viser ved det han kallar ”landsknechtskulturen i kyrkorommet” korleis dette endrar seg. Utgangspunktet er at kyrkjerommet spelte ei sentral rolle det førmoderne samfunnet, både ved at det var eit rom som innheldt eit visuelt uttrykk for menneske i alle lag i samfunnet, samt at bildebruken i kyrkjerommet hadde ein moralsk-religiøs innhald. Veggmaleri, alterskap og skulpturar formidla den kristne budskapen. Og nettopp i dette kyrkjerommet dukkar landsknektane opp, det vil seie bibelske figurar med tydelege landsknekttrekk. Dei første to tiåra av 1500-talet var landsknektane i kyrkjerommet ein eintydig negativ kategori. På 1520-talet ser Skoog derimot ei endring, der til og med figurar som Samson og sankt Gøran blir framstilte med typiske landsknekttrekk.

Problematiske omreisande soldatar er også tema i den tredje artikkelen, *Kringdrivande sårade soldater. Den hotfulla rörligheten och staten under tidigmodern tid*, der Erik Pettersson tek for seg den utfordringa som staten stod overfor utover 1620-talet då stadig fleire såra soldatar vandra rundt om i riket for å tigge. Men det var ikkje tigginga som vart sett på som problemet, men det at veteranane reiste rundt, frå by til by. Derfor sette øvrigheita i verk tiltak for å stoppe dette, som å etablere institusjonar for å ta vare på krigsinvalide soldatar. Pettersson viser at dette knappast var noko løysing på det store problemet – etter tredveårskrigen kom det rundt 18 000 svenske soldatar tilbake til Sverige – og kun ein svært liten del fekk plass i dei institusjonane som vart oppretta, og såra soldatar var framleis eit problem som lokalsamfunnet måtte ta seg av.

I den siste artikkelen i del 2 flyttar vi oss til Finland. Miia Kuha tar i artikkelen *Rörelse i periferin. Kyrkobesöket i 1600-talets Savolax* for seg eit anna døme på korleis øvrigheita prøvde å kontrollere undersåttane sine rørsler i periferien, langt frå maktsenteret og med store avstandar. Den lokale befolkninga møtte ofte ikkje opp i kyrkja, sjølv om dette var pålagt. Det var umogeleg for øvrigheita å kontrollere den lokale befolkninga i så grisgrendte område. Kuha meiner også at det å ikkje møte opp i kyrkja også hadde ein annan dimensjon enn berre avstand, og ser på det som eit uttrykk for ein "vardagspolitikk". Allmugen braut lova ved å ikkje delta i gudstenestene.

Den tredje og siste delen i denne antologien, *Platsen og plassskapandet* tar for seg den andre analysekategorien i romlighetsperspektivet, nemleg den fysiske plassen (*place*), som blir skapt i rommet (*space*). Og det overordna tema i dei fire siste artiklane er også korleis ulike fysiske plassar for politisk og sosial interaksjon vart etablert i perioden. Mats Hallenberg viser i sin artikkel *Gör plats för konflikt. Kungsgårdarna i 1500-talets expanderande politiska rum* etableringa av kongsgardar rundt om i Sverige under Gustav Vasas regjeringstid som eit ledd i eit meir effektivt utnytting av lokalsamfunna der dei vart etablerte. Men Hallenberg trekkjer også fram det romlege aspektet ved etableringane, der kongsgardane som fysiske plassar hadde ein strategisk funksjon for kongemakta i dei utvalde lokalsamfunna, noko som førte til misnøje, motstand og konflikt.

I artikkelen *Vi vill ha en lokal! Kampen om riksdagens mötesordning 1617-1634* diskuterer Joakim Scherp dei tre ikkjeadelege stendene – *ofrälse* – i den svenske riksdagen sin kamp for eigne møtelokale på første del av 1600-talet. Scherp viser korleis denne kampen om få eigne rom hadde ein tydeleg politisk komponent, der stendene sjølve kunne samlast og bli samde om politikk og dei ulike stendene kunne bygge alliansar med andre stender, og saman betre utfordre kongemakta. Scherp slår fast at kampen

for å få eigne rom bidrog til at den svenske riksdagen vart ein såpass sterk institusjon, fram til 1680-talet.

Magnus Linnarson tar i artikkelen *"Ett wist bequämligitt rum" Byråkratin som platskapare i 1600-talets Sverige* også for seg bokstaveleg talt politiske rom i 1600-talets svenske statsadministrasjon. Nærare bestemt ser han på korleis sentralforvaltninga fekk faste, detaljert planlagde, lokale gjennom ei rekkje forordningar og instruksar frå byrjinga av 1600-talet av. Grundige skildringar av korleis denne plasskapinga skulle sjå ut finst i kjeldematerialet frå tidleg 1600-tal. Poenget er å sjå denne plasskapinga som eit uttrykk for både eit mål om å styrke maktutøvinga, men også å skape ein fysisk møtestad mellom byråkratiet og befolkninga.

I det siste bidraget i antologien er vi endeleg på 1700-talet. My Hellsing tar i artikkelen *Frihet, jämlikhet, avskildhet. Park och politisk kultur vid det gustavianska hovet* for seg nettopp parklivet i og rundt Stockholm under Gustav III's regjeringstid i siste halvdel av 1700-talet. Nærare bestemt er fokuset lagt på parken som ein arena for politiske møter, og då særleg blant det gustavianske hoffet. Hellsing viser at parken hadde fleire funksjonar. Her kunne hofffolk, og sågar kongen, møtast utanfor dei strengt regulerte rammene og etiketten ved hoffet, for både seksuelle utskjeingar samt politiske og diplomatiske møter nattetid. Parken hadde også ein funksjon som skulle markere avstand og sosial orden, og Hellsing påpeikar at denne bruken av parken som ein del av hoffkulturen inneheldt eit like regulert og kodifisert spel som hofflivet elles.

Det inntrykket denne meldaren sit igjen med etter å ha lese antologien er særleg kor anvendeleg eit slikt romleg perspektiv kan vere for historikarar som jobbar med det tidleg moderne samfunnet, og at svenske historikarar allereie er godt i gang med å ta for seg den tidleg moderne historia i eit romleg perspektiv. Dei ulike artiklane ber preg av å vere case-retta, og

dei er forsiktige med å generalisere dei funna som har blitt gjort.

Til slutt: Det er påfallande, men kan hende tilfeldig, at 1700-talet er den perioden som er dårlegast representert i antologien. Denne boka bør derfor vere ein god inspirasjon for tidleg moderne historikarar i resten av Norden generelt, og ikkje minst 1700-talshistorikarar spesielt, der denne vendinga kanskje ikkje er like godt i gang.

Eyvind Urkedal York

Marthe Hommerstad, *Christian Magnus Falsen. Stridsmannen* (Oslo: Cappelen Damm, 2015). 335 pp.

Christian Magnus Falsen inntar en sentral posisjon i norsk historie rundt 1814, og han har ofte blitt omtalt som "Grunnlovens far". Derfor kan det virke underlig at det tidligere kun finnes en egentlig biografi over mannen, Einar Østvedts omfattende studie fra 1945.

Hommerstad har skrevet en engasjert historie om en politisk aktør og tiden han virket i. Falsen står fram som veiviser gjennom norsk historie, fra det dansk-norske eneveldets slutfase til inn i de første par tiårene av den skjøre norske statens selvstendighet. Det gjør Hommerstad på en svært elegant og innsiktsfull måte. Hun fører et særdeles godt språk, og plasserer Falsens virke inn i en historisk kontekst som gir leseren innsikt. Hommerstad har evnet å fange inn den betydelige forskningen som Grunnlovsjubileet har utløst og fortolker Falsens rolle inn i en faglig oppdatert kontekst. Det er biografens største styrke.

Som tittelen antyder, er det en aktør i strid som her males fram, både politisk og privat. Selv om hans innsats på Eidsvoll gav ham en slags stråleglans, var innsatsen også der preget av konflikter. Han fikk fiender, og ettermålet ble preget av det. Falsens heroisme falmet

raskt etter 1814, og hans nasjonale "svik", i kombinasjon med en ærekjær og lite konflikt-sky holdning, bidrog nok til at han ble noe av en outsider i den unge norske nasjonen. Privat viser også hans kopibøker en mann som var innblandet i en rekke konflikter, og typisk nok for mange embetsmenn var privatøkonomien stadig grunnlag for bekymringer og konfrontasjoner.

Kildene gir ikke grunnlag for et fullstendig portrett av Falsen, flere spørsmål forblir derfor i mørket. Blant disse er hva som påvirket Falsen. På side 31 skriver Hommerstad at farens liv, tanker, skriverier og omgangskrets preget Christian Magnus Falsen resten av livet, men noen sider senere skriver hun at forholdet mellom far og sønn er egnet til spekulasjon og undring og at kildene ikke gir grunnlag for å si noe om i hvilken grad eller hvordan Enevolds tanker kan ha påvirket sønnen.

Som biograf har Hommerstad en vanskelig utfordring når kildene om aktørene er tause. Mye av det politiske spillet på Eidsvoll, forhandlinger og diskusjoner i Riksforsamlingens randsone - det politiske arbeidet, er ukjent, og det samme gjelder tiden etter. Hommerstad antyder at Falsen ikke var en del av kongens nærmeste krets etter Eidsvoll og viser blant annet til statsrådsmøtet på Ladegårdsøen den 7. juli der fire av presidentene på Eidsvoll var til stede, men ikke Falsen; "Enten var veien for lang, eller tilliten for lav", skriver hun uten å konkludere.

Hommerstad har først og fremst skrevet en politisk biografi. I etterordet blir det poengtert at dette ikke er en juridisk, statsfilosofisk eller idéhistorisk avhandling. Håkon Harkets idéhistoriske analyse av Falsen i jødespørsmålet har likevel vist at alternative tilnæringer til den tradisjonelle historiske analysen av ulike aktørers politiske gjøren og laden kan kaste viktig lys over politiske standpunkt. Sammen med Iwan M. D'Aprile har Harket også vist potensialet som en slik tilnærming har for å forstå Falsens ideologiske grunnlag for sin